

Endnu en aspektteori – om aspekt i dansk og danske aspektmarkører

Mikołaj Sobkowiak
Adam Mickiewicz Universitet i Poznań

1. Indledning

Traditionelt betragtes dansk som et aspektløst sprog på grund af de praktisk set manglende morfologiske aspektmarkører. Fænomenet har alligevel fået ganske meget opmærksomhed fra danske sprogforskere, selv om ingen af dem indtil videre har leveret en holistisk behandling af aspekt- og aktionsartsproblematikken (jf. Tøgeby 2003:329). Til trods for et vist terminologisk sammenrod¹ i dansk aspektologi, er langt de fleste danske aspektologer klare over fænomenets kompleksitet og skelner mellem ASPEKT og AKTIONSART (jf. Jørgensen 2001, Tøgeby 2003). Sprogfolkenes bevidsthed om ASPEKTETS komplekse natur og lidt uklare status i dansk afspejles i den måde, de griber problemet an i deres forskning. Vælger man nemlig at se på aspektproblematikken fra en mindre radikalt synsvinkel end det traditionelle slaviske, får man straks at se, at dansk har de sproglige midler til rådighed, der er nødvendige for at kunne udtrykke de semantiske aspektværdier. Derfor findes der stort set ingen behandling af ASPEKT i dansk, som udelader den grundlæggende antagelse, at aspektmarkering ikke udelukkende foregår i forbindelse med simple verber og deres morfologiske afledninger. I større eller mindre omfang peger sprogforskere på mere komplekse, syntaktiske enheder som aspektbærende.

¹ Hansen og Heltofts (1994) AKTIONSART er det samme som Cramer et al. (1996) kalder ASPEKT, og termen AKTIONSART denoterer to forskellige fænomener hos hhv. Enger (2003) og Lund (2003). Til gengæld kan man finde AKTIONSART og ASPEKT som ækvi-valente og udskiftelige betegnelser hos Hansen (1967 III) og Rajnik (1999). En detaljeret diskussion af de enkelte tilgange og forskellene mellem dem findes i Sobkowiak (2009a).

Formålet med denne artikel er at præsentere nogle danske aspektmarkører i sætninger i datid og førnutid med udgangspunkt i en aspektteori, som bygger på samspillet mellem AKTIONSART og ASPEKT på den ene side og en tilpasset udgave af Reichenbachs (1947) REFERENCE TIME på den anden. Til trods for, at aspekt som regel opfattes som forbundet med verber, peger mine resultater på flere tilfælde, hvor aspektmarkering i dansk foregår ekstraverbalt. Nogle af aspektmarkørerne har endda intet med selve verberne at gøre. Både den præsenterede aspektteori og en del af overvejelserne deromkring stammer fra min ph.d.-afhandling, som jeg indleverede og forsvarede ved Adam Mickiewicz Universitet i Poznań i 2009.

2. Situationstyper og aktionsarter

Min aktionsarts- og aspektteori er, lige som de fleste andre, påvirket af Vendlers (1967) og Comries (1976), som jo er nogle af de mest markante aspekt-relaterede teorier overhovedet, men den er ligeledes stærkt inspireret af Smith (1997), Van Valin (2005) og Engerer (2003). Da sprogets primære funktion er at beskrive verdenen omkring os, er hovedtanken bag teorien, at “en ytrings endelige aspektværdi bestemmes af den type situation i den ekstrasproglige verden, som den givne ytring beskriver” (Sobkowiak 2009a:12). Konceptet er ikke mit eget og kan findes hos bl.a. Smith (1997). Endvidere mener Smith, at enhver ekstrasproglig situation kan opfattes som en af hendes fem prototypiske SITUATIONSTYPER (*‘situation types’*), hvilket jeg er enig i. Enhver SITUATIONSTYPE må desuden kunne gengives af et (eller flere) sæt sproglige enheder. Dermed får både den ekstrasproglige virkelighed og de sproglige midler, vi bruger til at referere til den, en afgørende rolle i mine overvejelser.

I den omtalte aspektteori fungerer SITUATIONSTYPE, AKTIONSART og ASPEKT som hovedbegreber. SITUATIONSTYPERNE, som tilhører det sprogfilosofiske domæne, betragtes som “idealiserede situationer eller situationskoncepter etableret på baggrund af deres relevante temporale og kvalitative træk” (Sobkowiak 2009a:52, jf. også Smith 1997:17). De tre standardtræk, som er relevante for såvel min som mange andres klassifikationer af den slags er [$\pm$ dynamicitet], [$\pm$ durativitet] og [$\pm$ resultativitet], hvor distinktionen [$\pm$ dynamisk] er den mest

basale.² I (1) præsenterer jeg en oversigt over Smiths (1997:20) fem SITUATIONSTYPER, som jeg har valgt at fordanske navnene på og anvende i mit projekt, samt deres temporale og kvalitative egenskaber, hvis *clusters* udgør klassificeringskriteriet for SITUATIONSTYPERNE (jf. Sobkowiak 2009a:12, 57):

(1)

SITUATIONSTYPE	DYNAMICITET	DURATIVITET	RESULTATIVITET
TILSTAND	[-]	[+]	[-]
UAFGRÆNSET PROCES	[+]	[+]	[-]
AFGRÆNSET PROCES	[+]	[+]	[+]
RESULTATIV PUNKTHÆNDELSE	[+]	[-]	[+]
IRRESULTATIV PUNKTHÆNDELSE	[+]	[-]	[-]

Nogle eksempler på de enkelte SITUATIONSTYPER angives i (2):

(2)

a. at elske nogen, at bo et sted ³	TILSTAND
b. at arbejde, at sidde på en stol	UAFGRÆNSET PROCES
c. at skrive et brev, at tage sig	AFGRÆNSET PROCES
d. at tage sine nøgler, at møde nogen	RESULTATIV PUNKTHÆNDELSE
e. at nyse (en gang), at blinke (en gang)	IRRESULTATIV PUNKTHÆNDELSE

Man kan overføre ovenstående model til det sproglige univers, hvor plus- og minus-værdierne kan bestemmes ud fra relevante sproglige tester, det være sig sprogkombinatoriske eller sprogsystematiske (jf. Engerer 2003). Dermed kommer de hidtil ontologiske egenskaber til at definere klasser af sproglige strukturer, der udtrykker SITUATIONSTYPERNE inden for et bestemt sprogsystem. I min nomenklatur hedder disse klasser AKTIONSARTER (jf. Van Valin/LaPolla 1997:91f.). Som det fremgår af (3) er der en en-til-en korrespondance mellem de enkelte SITUATIONSTYPER og AKTIONSARTER med hensyn til fordelingen af de tre standardtræk til trods for, at de to kategorier tilhører vidt forskellige domæner. Navnene på de enkelte AKTIONSARTER følger med nogle

² Se Sobkowiak (2009a:54f.) og litteratur citeret deri for en detaljeret gennemgang af de tre egenskaber og deres reciproke forhold

³ Eksemplerne er angivet i l...l for at understrege, at det ikke er sproglige strukturer, men sprogfilosofiske situationskoncepter, der er tale om.

forbehold Engerers⁴ (2003) fordanskning af Smiths (1997) navne på hendes ‘*situation types*’:

(3)

AKTIONSART	DYNAMICITET	DURATIVITET	RESULTATIVITET
STATISK	[-]	[+]	[-]
AKTIVITET	[+]	[+]	[-]
ACCOMPLISHMENT	[+]	[+]	[+]
ACHIEVEMENT	[+]	[-]	[+]
SEMELFAKTIV	[+]	[-]	[-]

Min opfattelse af aktionsartsproblematikken er som sagt stærkt inspireret af Engerer (2003), hvilket har haft stor indflydelse på AKTIONSARTERNES udtryksplan i min model. I sin artikel præsenterer Engerer 4 hovedkriterier (eller grundpiller, som han kalder dem), som man skal rette sig efter, når man konstruerer en moderne aktionsartsmodel. De hedder *betinget universalisme*, *grammatisk relevans*, *aktionsart-reduktionisme* og *syntaktisk aktionsart*. En detaljeret gennemgang af de fire findes i Sobkowiak (2009a:47f.) og naturligvis i Engerer (2003), men her vil jeg blot sammenfatte deres konsekvenser så kort som muligt. Følger man nemlig Engerers anvisninger, ender man med at danne en aktionsartsmodel, som bygger på ganske universalistiske præmisser, hvor AKTIONSARTERNE ikke nødvendigvis er morfologisk-funderede, men dog har en form for forankring i grammatikken (bestemt af sproglige tester). Som følge deraf bliver antallet af AKTIONSARTER reduceret grundigt til det nødvendige minimum, og AKTIONSARTERNE kan identificeres på syntaktisk niveau.

Den minimale syntaktiske kontekst, hvori AKTIONSARTER kommer til udtryk i min model, kalder jeg efter Smith (1997) for en VERBAL KONSTELLATION⁵ (i det følgende betegnet som VK), som kort sagt er en minimal sætningsdannende konstruktion. Den prototypiske VK ser sådan ud (jf. Sobkowiak 2009a:68f.):

$$(4) \quad \text{VK}_{[\pm\text{DYN}, \pm\text{DUR}, \pm\text{RES}]} = [\text{S}_{[\pm\text{DKA}]} + \text{V}_{[\pm\text{DYN}, \pm\text{DUR}, \pm\text{RES}]} + (\text{O}_{[\pm\text{DKA}]}) / (\text{ADIR} / \text{LOK})] + (\text{A})$$

⁴ Beslutningen om at anvende disse og ikke andre betegnelser har jeg begrundet i Sobkowiak (2009a:66).

⁵ Dog er der nogle få konceptuelle forskelle mellem Smiths og mine VK'er.

Som sagt er en VK en konstruktion, som har alle leddene, der er nødvendige for at kunne danne en sætning. Det kan man se i (4), hvor den givne prototypiske VK har to obligatoriske elementer: et potentielt subjekt (S) og et potentielt verballid (V), som udgør konstellationens kerne. Disse ledsages af et potentielt objekt (O) og et potentielt retnings- eller stedsadverbial (A), som afhængigt af verbet i en given VK kan vise sig at være obligatorisk eller fakultativt. Nogle gange er adverbial modificering nødvendig for entydigt at kunne identificere en given type VK, uden at adverbiet egentlig er led i konstellationen, og derfor findes der også et potentielt adverbial uden for den prototypiske VK i (4). Det potentielle subjekt og objekt tildeles $[\pm DKA]$ -værdier, som har med kvantificering at gøre (jf. nedenfor) og ligner Verkuyls (1972) $[\pm SQA]$. Kort sagt betyder en $[+DKA]$ -værdi, at den pågældende nominale frases centrale element determineres af en bestemmer, mens $[-DKA]$ -værdien tilskrives nominale fraser, hvis centrale elementer er artikelløse appellativa i pluralis eller evt. stofnavne uden bestemmere (jf. Sobkowiak, 2009a:70).

Interessant nok er der i den givne VK to steder, hvor det er muligt at tildele plus- og minusværdier i forbindelse med de tre aktionsartsmæssige standardegenskaber på baggrund af adækvate syntaktiske tester (jf. diskussionen om valg af passende tester i Sobkowiak 2009a:72-84). Dette skal understrege, at det ikke (altid) udelukkende er verbets karakteristik, der bestemmer hele VK'ens AKTIONSART. Verber har godt nok deres intrinsiske standardegenskaber, som bestemmes ud fra deres optræden i maksimalt enkle sætninger (dvs. sætninger bestående af kvantificeret subjekt, verbal og eventuelt kvantificeret objekt, hvis dette er nødvendigt, jf. Smith 1997:54), som jo bidrager til hele VK'ens AKTIONSART, men de bestemmer den ikke altid. Et verbum med intrinsiske AKTIVITET-egenskaber kan således stadig være kerne i en ACCOMPLISHMENT-VK, hvilket ofte er tilfældet i forbindelse med VK'er, der har bevægelsesverber som kerner (jf. Sobkowiak 2009b og Durst-Andersen/Herslund 1996:70).

3. Fællesnævner(e) søges

Mens SITUATIONSTYPER og AKTIONSARTER umiddelbart har med situationers interne struktur og forløb at gøre, er ASPEKT en slags perspektiv,

som man præsenterer begivenhedernes forløb ud fra (jf. Sobkowiak 2009a:12) eller “det vindue gennem hvilket situationen anskues” (Togeby 2003:318). Det er vigtigt at understrege, at AKTIONSARTERNE således er forbundet med strukturer, som man kan danne sætninger ud fra, hvorimod ASPEKTER er sætningers egenskaber. I min aspektteori skelner jeg, ganske traditionelt, mellem to ASPEKTER, nemlig det PERFEKTIVE og det IMPERFEKTIVE. Opfattelsen af ASPEKT som en slags perspektiv er ikke helt ny, for den optræder allerede i Comries (1976:3) berømte definition af ASPEKTER som “ways of viewing the internal temporal constituency of a situation” samt hos Platzack (1979:39), hvor ASPEKT betegnes som “the way a speaker (or writer) chooses to present a situation.”

Mit aspektsystem har en hierarkisk struktur, hvor de to semantiske hovedkategorier – IMPERFEKTIVT og PERFEKTIVT ASPEKT – består af nogle underklasser. Således anser jeg TERMINATIVITET (betegnelse af slutning på en situation, hvor en tilstandsforandring finder sted), INKOATIVITET (fremstilling af en tilstandsforandring forbundet med, at en ny situation begynder) og SEMELFAKTIVITET (situationen konceptualiseres som en engangshandling uden tilstandsforandring) som perfekte betydningsvarianter. Derimod er KURSIVITET (fremstilling af en situation som igangværende i den omtalte periode) og HABITUALITET/GENERISKHED (situationen præsenteres som gentagen og kan forstås som subjektets vane eller dets karakteristiske træk) er de to undergrupper inden for det imperfektive ASPEKT (jf. Sobkowiak 2009a:142). Siden perfektivitet og imperfektivitet er ment som overbegreber i forhold til de nævnte underkategorier, må der være en slags semantisk fællesnævner for hver af de to, som gør sådan en klassifikation hensigtsmæssig og i det hele taget mulig.

De hyppigt anvendte fællesnævnerne for aspektuelle betydninger, som f.eks. [$\pm$ helhed] eller [$\pm$ totalitet] synes ikke tilfredsstillende (jf. *ibid.* s. 144f., Durst-Andersen 2000:51), og derfor har jeg besluttet mig for at prøve at finde nogle nye. Takket være min grundlæggende antagelse om, at en sætnings aspektværdi er afhængig af den pågældende VK's AKTIONSART (dvs. AKTIONSARTEN af den VK, som den givne sætning er dannet ud fra) har jeg kunnet konstatere en sammenhæng mellem perfektivt og imperfektivt ASPEKT på den ene

side og Reichenbachs REFERENCE TIME på den anden.

I sin behandling af engelske tempora peger Reichenbach (1947:71-78) på tre tidspunkter og deres relevans. Disse beskrives således af Vikner (2003:95): YTRINGSTIDSPUNKTET (S) er “det tidspunkt hvor sætningen ytres”, BEGIVENHEDSTIDSPUNKTET (E) betegner “det tidspunkt hvor et forhold som sætningen beskriver, er lokaliseret temporalt” og REFERENCETIDSPUNKTET (R) defineres som “det tidspunkt som de beskrevne forhold defineres ud fra.”

Jeg har delvist fulgt bl.a. Platzack (1979) og Borik (2005) og antaget, at R er det komponent af en sætnings semantik, som leverer oplysninger om sætningens ASPEKT (jf. Sobkowiak 2009a:145-154). Samtidig er det en forudsætning for mig, at S, E og R ikke skal prædefineres som tidspunkter (jf. Reichenbach 1947 og Vikner 2003) eller intervaller (jf. Borik 2005). I stedet for kan de potentielt være det ene eller det andet, alt efter den AKTIONSART, som er forbundet med den pågældende sætning. Af denne grund er der tale om et BEGIVENHEDSINTERVAL i forbindelse med STATISKE samt AKTIVITET- og ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger, som alle sammen er durative, og et BEGIVENHEDSTIDSPUNKT, når de pågældende sætninger er dannet ud fra ikke-durative ACHIEVEMENT- og SEMELFAKTIVE VK'er. Da jeg i min afhandling kun har beskæftiget mig med sætninger i datid og førnuid, har det været ligegyldigt, om S egentlig er et tidspunkt eller et interval, for det hele foregår alligevel til venstre for det på tidsaksen. R betegner jeg til gengæld som ASPEKTUEL REFERENCETID. Den kan, afhængigt af sætningens ASPEKT, være punktuell (perfektivt ASPEKT) eller lineær (imperfektivt ASPEKT) og udgør således den semantiske fællesnævner for de to overordnede aspektuelle kategorier i min teori. Min opfattelse af aspektuel referencetid har noget til fælles med Jørgensens (2001:115) *opmærksomhedsfelt*, som er en vigtig del af hans aspektdefinition.

Det sidste, som uden tvivl kræver nogle kommentar i denne forbindelse, er de enkelte AKTIONSARTERNES kompatibilitet med perfektivt og imperfektivt ASPEKT. Dette kan kort sammenfattes således: STATISKE sætninger samt AKTIVITET- og ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger er pga. deres kursive betydning og den dertilhørende lineære aspektuelle referencetid imperfektive. ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger kan

dog også have punktuelt referencetid, i hvilket tilfælde de er perfekte lige som ACHIEVEMENT-baserede og SEMELFAKTIVE sætninger. Derudover kan sætninger dannet på baggrund af alle AKTIONSARTER også have generisk-habituel imperfektivt ASPEKT (jf. Sobkowiak 2009a:148-154).

4. Verber og aspektmarkering

En stor del af aspektmarkering i dansk foregår vha. selve verberne eller verbum-baserede konstruktioner. Nogle gange er et verbs leksikalske betydning (eller dets intrinsiske aktionsartsmæssige standardegenskaber) afgørende for en VK's AKTIONSART, og der er derfor intet behov for at anvende separate aspektmarkører. Så er der tale om leksikalsk aspektmarkering, og sætninger, som ikke indebærer nogen aspektmæssige tvetydigheder, kalder jeg for aspektmæssigt suveræne (Sobkowiak 2009a:178). Dette er tilfældet i forbindelse med de fleste STATISKE sætninger (5a) samt AKTIVITET- og ACHIEVEMENT-baserede sætninger, hhv. (5b) og (5c):

- (5) a. Hun elskede sin mor.
b. Vi har arbejdet i England.
c. Hun fandt en halvtredskroneseddel.

Kun AKTIVITET-sætninger kan i denne forbindelse være problematiske, idet de kan være tvetydige mellem en inkoativ perfektiv og en kursiv imperfektiv fortolkning. I dette og næste afsnit viser jeg, hvordan sådanne tvetydigheder kan undgås. Her vil jeg blot nævne problemet og illustrere det med det følgende eksempel fra Vikner/Vikner (1997:268):

- (6) Marianne så på Niels. Han smilede.

Tvetydighed kan også medføre apsektforskelle i forbindelse med habituel-generisk omtolkning (jf. Sobkowiak 2009a:182f.). Dette sker, når sætninger, som ellers er (eller kan tolkes som) perfekte, kan omtolkes som habituel-generiske (7c), (d) og (e):

- (7) a. Hans yndlingsost stank.
b. Hun sov i timerne.
c. De kørte til Århus.
d. Han kom hjem fuld.

e. Han hostede.

Det kan tydeligt ses i (7), at habituel-generisk omtolkning er kompatibel med alle fem AKTIONSARTER, inklusive dem, som i forvejen medfører kursiv imperfektivitet (7a) og (b).

Når et verbs bums leksikalske betydning ikke er tilstrækkelig til, at man entydigt kan udtrykke (im)perfektivitet, dukker behovet for at entydiggøre sætningens aspektmæssige budskab op. Dette kan man gøre ved at vælge førnutid frem for datid i ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger, hvor det er muligt. På den måde undgår man den tvetydighed, der ifølge Vikner og Vikner (1997:281) opstår pga. datidens neutralitet mht. ASPEKT:

(8)	a. Hun vaskede bilen.	perfektiv/imperfektiv
	b. Hun har vasket bilen.	perfektiv

Ellers kan valg af hjælpeverbet *være* i stedet for *have* eller omvendt påvirke aspektværdien i en sætning i førnutid (jf. Durst-Andersen/Herslund 1996:80, Jørgensen 2001:123, Tøgeby 2003:104). Dog er denne markeringsmekanisme begrænset til bevægelsesverber og nogle få andre verber, som i førnutid kan optræde med begge hjælpeverber.

Aspektmarkering kan som sagt også foregå uden for selve verbet, men i direkte forbindelse med det. Man kan nemlig kombinere VK'er med det begrundelsesdenoterede faseverb *at begynde* (Engerer 2006:91) for at markere inkoativ perfektiv betydning. Dog er der nogle restriktioner mht. denne aspektmarkørs distribution, fordi den næppe kan optræde i sætninger bygget på STATISKE VK'er (9a) til trods for, at den fungerer uden problemer i AKTIVITET- og næsten alle ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger, hhv. (9b) og (9c). Endvidere får faseverbet *at begynde* en habituel-generisk fortolkning i forbindelse med ACCOMPLISHMENTS, der betegner målrettet bevægelse (9d) og ACHIEVEMENTS (9e), mens de er tvetydige i kombination med SEMELFAKTIVE sætninger⁶ (9f):

- (9) a. ?Barnet begyndte at være syg.

⁶ Alternativt kan man anvende et af faseudtrykkene *at komme i gang med*, *at gå i gang med*, *at give sig til*, *at give sig i kast med*, hvis distributionsrestriktioner ligner det omtalte faseverbs.

- b. De begyndte at synge.
- c. Jeg begyndte at bygge et hus.
- d. Han begyndte at løbe hjem.
- e. Babyen begyndte at åbne sine øjne.
- f. Rygeren begyndte at hoste.

I forbindelse med nogle ACCOMPLISHMENT-sætninger kan man ved hjælp af faseudtryk også udtrykke den perfektive terminative betydning. For at gøre dette kan man gribe til konstruktionen *at blive færdig med* (10a) fulgt af infinitiv eller konstruktionen *at få+perfektum participium* (10b) og (c), hvor ordstillingen til højre for verbet *at få* til en vis grad er valgfrit. Den førstnævnte konstruktion kan ligeledes kombineres med AKTIVITET-sætninger, men så betegner den blot, at den omtalte uafgrænsede proces er slut, uden at dette medfører nogen form for aspektforskel (10d).

- (10) a. Hans blev færdig med at bygge huset.
- b. De har fået justeret maskinen.
- c. De har fået maskinen justeret.
- d. Vi blev færdige med at synge.

Faseudtrykkene *at være i gang med*, *at være i færd med*, *at være ved* og *være+ ude/inde/oppe/nede/henne/ovre+og*, som alle følges af infinitiver, kan til gengæld finde anvendelse ved verbum-baseret markering af det imperfektive. Disse kan per definition kun bruges i sætninger, der betegner durative situationer (undtagen tilstande, som ikke er dynamiske), men dog med nogle restriktioner, som ikke er helt klare. Det fremgår nemlig af Østergaards (1979) undersøgelse, at *at være ved*-konstruktionen ikke anses som naturlig i forbindelse med AKTIVITET-sætninger. Modeksempler på Østergaards resultater kan findes i f.eks. Hansen/Heltoft (1994), hvor man netop kan finde den slags kombinationer. Dog bekræftes Østergaards påstande vedrørende *at være ved* af en lignende statistisk undersøgelse i norsk (Tonne 2003). De resterende faseudtryk kan, til trods for Østergaards postulater, stort set uden begrænsninger kombineres med både AKTIVITET- og ACCOMPLISHMENT-sætninger.

Med i gruppen af infinitiv-baserede aspektmarkører, som dog ikke kan kaldes for faseudtryk, findes også modalverbet *at kunne* og

det semi-modale verbum *at pleje*. Deres funktion er begrænset til entydig markering af habituel-generisk imperfektivitet, og der er ikke nogen aktionsartsmæssige begrænsninger mht. deres distribution (jf. Sobkowiak 2009a:189f.).

Kursive pseudokoordinationer (i det følgende kaldt PK'er) er nok de mest omtalte danske aspektmarkører (jf. Østergaard 1979, Brandt 1992, Bjerre/Bjerre 2007, Kjeldahl 2009, Hesse 2009). Dette kan skyldes deres uklare status. Lad os se på nogle eksempler:

- (11)
- a. Eleverne stod og sang nationalsangen.
 - b. Hun lå og sov.
 - c. Køerne gik og græssede.
 - d. Morten lå og kørte på sin nye knallert.

PK'er består af to elementer – et ASSISTERENDE VERBUM (Kjeldahl 2008) og et andet verbalt element, som er koblet sammen vha. den sideordnende konjunktion *og*. Alligevel kan der ikke laves om på den rækkefølge, som de to elementer optræder i. Det får sprogforskerne til at undre sig over PK'ernes samtidige hypo- og parataktiske egenskaber (jf. Brandt 1992). For min teoris vedkommende er det vigtigste ved PK'er, at det assisterende verbs (ligge, sidde, stå, løbe, eller gå) leksikalske betydning er sløret, og at man pseudokoordinerer VK'ernes kerner med assisterende verber for at markere det imperfektive ASPEKT. Dette sker typisk for at entydiggøre potentielt tvetydige ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger⁷ (12a og b):

- (12)
- a. Hun stod og fortalte ham historien.
 - b. Han sad og skrev et brev.
 - c. Vi stod og ventede på vores fætter Lars.
 - d. Han gik og arbejdede i haven.

Eksemplerne (12c) og (d) viser, lige som (11b-d), at PK'er også er compatible med AKTIVITET-sætninger. I så fald kan man næppe tale om markering af det imperfektive (sætningerne er jo imperfektive i forvejen) – PK'erne kan i den slags tilfælde bruges som syntaktisk forstærkning til bedre at kunne visualisere situationen (jf. Hesse 2009:80). Her bør man også nævne PK'er med verbet *at tage* og

⁷ Dog med Østergaards (1979:100) forbehold.

frasen *at gå hen* som første led. De har potentiale til at markere perfektivitet (pga. deres første led), men kombineres med VK'er, som i forvejen er perfekte (13). Dermed kan de også siges at fungere som visualiseringsstøtte:

- (13) a. Hans tog og flyttede bilen fra den uheldige
parkeringsplads.
b. Jensen gik hen og fandt bogen i et antikvariat.⁸

Jeg vil også nævne duplicering af VK'ens kerne, som kan anvendes til at understrege det imperfektive, og som Jørgensen (2001:130) anser for at være stærkt grammatikaliseret. Han illustrerer bl.a. således sin påstand:

- (14) Vi kørte og kørte i flere timer.

Både Jørgensen (2001:131f.) og Durst-Andersen/Herslund (1996:92f.) angiver, delvist efter Hansen (1967 III:78f), præffigering og suffigering som former for intraverbal aktionsart- og/eller aspektmarkering, hvilket jeg ikke er enig i. Tilføjelse af præ- eller suffiks til et dansk verbum kan godt nok resultere i, at den nydannede afledning kan optræde i ACHIEVEMENT-konstellationer (og dermed ACHIEVEMENT-sætninger), hvilket det simple verbum ikke kan (jf. at holde-at afholde), men præffigering medfører langt mere end blot forskel i AKTIONSART – verbets leksikalske betydning ændres nemlig markant. Dermed accepterer jeg på nær nogle få eksempler (at elske-at forelske sig) ikke morfologisk afledning som en mekanisme, der spiller en væsentlig rolle inden for aktionsartsmarkering (en mere udførlig diskussion derom findes i Sobkowiak 2009a:181f.).

4. Ekstraverbal aspektmarkering

Dansk har også en række mekanismer til rådighed, som muliggør entydig aspektmarkering, men som ikke er forbundet med selve verberne. Den slags markører vil jeg gerne præsentere i dette afsnit. Et perfekt eksempel på en sådan mekanisme er indskydning af et omsagnsled til genstandsled i ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger,

⁸ Begge eksempler stammer fra Jørgensen (2001). *Tag og*-pseudokoordinationer optræder for resten hyppigst i imperativ.

som Durst-Andersen og Herslund (1996:85f.) anser for en slags suffigering.

- (15) a. Boris skrev digtet færdigt.
 b. Boris malede loftet rødt.
 c. Boris vaskede tøjet rent.
 d. Han skrev digtet rent.⁹

I samtlige eksempler i (15) har omsagnsled til genstandsled uden tvivl en perfektiverende funktion, for uden dem kunne sætningerne være tvetydige. Dog er det risikabelt at sige, at omsagnsled til genstandsled i (15b-d) er rene aspektmarkører, hvilket man sagtens kan sige om (15a). Dette skyldes, at de ud over det terminative semantiske komponent forårsager en ændring i verbets leksikalske betydning. De kan derfor ikke regnes som rene aspektmarkører af samme grund som afledninger af holde-afholde-typen (jf. ovenfor).

Entydig markering af terminativ perfektivitet kan ligeledes ske ved anvendelse af verbale partikler, som det er tilfældet i (16a) og (b). Dog vil jeg påpege, at når man tilføjer en verbal partikel til en tvetydig sætning, medfører dette ofte en ændring af verbets leksikalske betydning (16c) og (d), lige som det sker med omsagnsled til genstandsled. Aspektmarkering vha. verbale partikler forekommer altså i et meget begrænset omfang (jf. Durst-Andersen/Herslund 1996:85ff, Sobkowiak 2009a:167f).

- (16) a. De spiste maden op.
 b. Vi drak vinen ud.
 c. Han betalte pengene ind på sin konto.
 d. De har bygget huset om.

I stedet for at supplere aspektmæssigt tvetydige sætninger med ekstra elementer, som entydiggør aspektværdien, kan man manipulere med sætningens (eller egentlig VK'ens) elementer. For eksempel kan man i ACCOMPLISHMENT-baserede sætninger erstatte direkte objekter med præpositionsobjekter, dvs. "konstruktioner af transitive verber hvor der foran objektet kan indskydes en præposition" (Jørgensen 2001:128, jf.

⁹ Eksemplerne stammer fra Durst-Andersen/Herslund (1996:85) og Gudiksen (1997:87).

også Hansen/Heltoft 1994:65, Durst-Andersen/Herslund 1996:73f.). På den måde eliminerer man den ASPEKT-relaterede tvetydighed (17a) til fordel for en klart imperfektiv betydning (17b):

- (17) a. Ulla skrev et digt.
b. Ulla skrev på et digt.¹⁰

Alle de indtil videre angivne eksempler har det til fælles, at objekterne (hvis der altså er noget objekt i den pågældende sætning) har delimeteret kvantitet. I praksis betyder dette, at det nominale element, der står i objekt-funktionen, ledsages af en bestemmer, som bl.a. kan være en (u)bestemt artikel, et possessivt, demonstrativt eller ubestemt pronomen eller et talord (jf. Sobkowiak 2009a:69f.). Fjerner man bestemmeren, får sætningen automatisk en entydig, habituel-generisk, altså imperfektiv betydning (jf. kontrasten mellem kvantificerede og ikke-kvantificerede objekter i (18a) og (b) nedenfor). Også subjekterne i de hidtil omtalte eksempler har alle sammen delimeteret kvantitet. Subjekter, hvis kvantitet ikke er delimeteret, medfører generisk betydning, og de pågældende sætninger betegner dermed hele klasser denotater i stedet for individuelle eksemplarer, jf. (18c) og (d).

- (18) a. Hun spiste (et kilo) æbler.
b. De drak (en flaske) vin.
c. Dinosaurer har været uddøde i rigtig mange år.
d. Unge mennesker var uansvarlige.

Klart nok kan man også gribe til adverbial modificering, når man gerne vil markere habituel-generisk imperfektivitet. Det gør man ved at ekvipere en sætning med et frekvensadverbial¹¹, hvor det denoterede repetitionscyklus kan være mere eller mindre restriktivt jf. hhv. (19a) og (b). Dog kan adverbial modificering også have andre konsekvenser for sætningens aspektværdi. For eksempel kan en sætning få inkoativ perfektiv betydning, når den suppleres med adverbiet *pludselig* (19c)

¹⁰ Jeg er desuden dybt uenig med bl.a. Smith (1997) og Durst-Andersen/Herslund (1996) i, at ACCOMPLISHMENT-sætninger bliver til AKTIVITET-sætninger ved omdannelse af direkte objekt til præpositionsobjekt, jf. Sobkowiak 2009a:173ff.

¹¹ En mere dybtgående diskussion af diverse frekvensadverbialer og deres distribution findes bl.a. i Sobkowiak (2009a:184f.).

og (d). Uden adverbiet kunne sætningerne være tvetydige mht. aspekt, jf. (6) ovenfor. Ellers kan man også bruge resultative og durative tidsadverbialer til at markere hhv. terminativ perfektivitet (19e) og kursiv imperfektivitet¹² (19f).

- (19)
- a. Hansen besøgte sin gamle mor to gange om ugen.
 - b. De spiste ofte på Café Fup.
 - c. Pludselig kiggede hun på ham.
 - d. Pludselig smilede han.
 - e. Han vaskede bilen på en halv time.
 - f. Han vaskede bilen i en halv time.

Den sidste markeringsmekanisme, som jeg gerne vil nævne her (selv om jeg er klar over, at der må findes flere aspektmarkører i dansk end dem, jeg har valgt at nævne), er forskellig fra de øvrige, da den udelukkende forekommer i komplekse sætninger. Man kan nemlig markere habituel-generisk imperfektivitet vha. konjunktionen *når*, jf. (20a) og (b), mens tilsvarende sætninger med konjunktionen *da* alt efter de pågældende sætningers AKTIONSART kan være perfekte (20c) eller udtrykke kursiv imperfektivitet (20d), jf. Jørgensen (2001:127f.), Tøgeby (2003:105).

- (20)
- a. Han fik en madpakke med hjem, når han besøgte sin mormor.
 - b. Hun snakkede med sin nabo, når hun var fuld.
 - c. Han fik en madpakke med hjem, da han besøgte sin mormor.
 - d. Hun snakkede med sin nabo, da hun var fuld.

5. Konklusion

I denne artikel har jeg forsøgt at præsentere en ganske liberal opfattelse af aspektproblematikken, som gør det muligt at identificere denne traditionelt morfologiske verbale kategori i dansk på trods af det danske sprogs manglende morfologiske aspektmarkører. Jeg håber at have overbevist læseren om samspillet mellem den type ekstrasproglige situation, som en given sætning beskriver, og denne

¹² Disse adverbialer anvendes hyppigt, også af mig, i syntaktiske tester, som er sigtet mod identificering af sproglige enheders durativitet og resultativitet, jf. Sobkowiak (2009a).

sætnings aspektværdi. Derudover har jeg peget på to overordnede typer aspektmarkører i dansk, hvoraf den ene er direkte forbundet med verber, mens den anden har mindre eller intet med selve verberne at gøre. Begge typer aspektmarkører har præcist samme funktion, som er at fjerne enhver form for ASPEKT-relateret tvetydighed, og de fuldfører denne opgave lige effektivt. Dermed håber jeg at have bidraget positivt til udforskningen af aspekt som primært semantisk kategori samt til udforskningen af det danske sprogs syntaks og semantik.

Litteratur

- Bjerre, Anne og Tavs Bjerre (2007) Pseudocoordination in Danish. *Proceedings of the HPSG07 Conference*. Stefan Müller (ed.), elektronisk udgave hentet på <http://csli-publications.stanford.edu/HPSG/8/bjerre-bjerre.pdf>.
- Borik, Olga (2006) *Aspect and Reference Time*. Oxford: Oxford University Press.
- Brandt, Søren (1992) Two Problems in Danish Verb Syntax. *Nordic Journal of Linguistics* 15:47-64.
- Comrie, Bernard (1976) *Aspect*. Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Cramer, Jens m.fl. (1996) *699 varme termer. Leksikon til sprogkundskab*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Durst-Andersen, Per (2000) Aspekttypologi og verbaltypologi. *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 7*. Jens Nørregaard-Jensen m.fl. (red.) Odense Universitetsforlag:51-72.
- Durst-Andersen, Per og Michael Herslund (1996) The syntax of Danish verbs: Lexical and syntactic transitivity. *Content, Expression and Structure: Studies in Danish Functional Grammar*. Elisabeth Engberg-Pedersen Michael Fortescue, Peter Harder, Lars Heltfoft, Lisbeth Falster Jakobsen (red.). Amsterdam: John Benjamins:65-102.
- Engerer, Volkmar (2003) Tid i sprog – Aktionsartteoriernes fire grundpiller, V. Engerer (temared.), *Tid i sprog* (= *Tidsskrift for Sprogforskning*, I/2003), Århus:21-45.
- (2006) Faseverbet *begynde*: dets syntaks og semantik i dansk. *II. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Peter Widell & Ulf Dalvad Berthelsen (red.) Århus: Aarhus Universitet:91-100.

- Gudiksen, A. (1997) *-et-afledninger i dansk med hovedvægt på de danske ømål*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Hansen, Aa. (1967) *Moderne dansk* I, II, III. København: Grafisk Forlag.
- Hansen, Erik og Lars Heltoft (1994) Kentaurnominaler i dansk. *Nordlex Projektet. Sammensatte substantiver i dansk* (= LAMBDA 20). I. Baron (red.), København: Handelshøjskolen.
- Hesse, Andrea (2009) *Zur Grammatikalisierung der Pseudokoordination im Norwegischen und in den anderen skandinavischen Sprachen*. Tübingen & Basel: A. Francke Verlag, 2009.
- Jørgensen, Henrik (2001) Nogle bemærkninger om aspekt i dansk. *Jeget og ordene. Festskrift til Rolf Reitan*. Carsten Madsen, Henrik Skov Nielsen, Peer E. Sørensen (red.). Århus: Klim:115-136.
- Kjeldahl, Anne (2009) Semi-leksikalske verber og selektion. 12. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Peter Widell & Inger Schoonderbeek Hansen (red.). Elektronisk udgave:205-216.
- Lund, Karl-Henrik (2003) Aspekt, tempus og Kærlighedens ø. Om narrativ progression i dansk og russisk. *Tid i sprog* (= *Tidsskrift for Sprogforskning*, I/2003). V. Engerer (temared.). Århus:65-87.
- Platzack, Christer (1979) *The Semantic Interpretation of Aspect and Aktionsarten. A Study of Internal Time Reference in Swedish*. (= *Studies in Generative Grammar* 8). Dordrecht: Foris.
- Rajnik, Eugeniusz (1999) *Gramatyka języka duńskiego. Morfologia*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Reichenbach, Hans (1947) The Tenses of Verbs. *The language of time. A reader*. I. Mani, J. Pustejovsky, R. Gaizauskas (2005). Oxford: Oxford University Press:71-78.
- Smith, Carlota (1997). *The Parameter of Aspect*. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers.
- Sobkowiak, Mikołaj (2009a) *Perfektivitet og imperfektivitet i dansk og polsk – et kontrastivt stadium i aspekt og aktionsart*. Ph.d.-afhandling, Adam Mickiewicz-Universitetet, Poznań.
- (2009b). Bevægelsesverber i polsk og dansk og *accomplishment*-dilemmaet. *Folia Scandinavica Posnaniensia* 10. Witold Maciejewski, Grzegorz Skommer (red.):219-236
- Togeby, Ole (2003) *Fungerer denne sætning?* København: Gad.
- Tonne, Ingebjörg (2007) Analyzing progressives in Norwegian. *Nordic Journal of Linguistics* 30.2:185-208.
- Van Valin, R. og R. LaPolla (1997) *Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Van Valin, Robert (2005) *Exploring the Syntax-Semantics Interface*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vendler, Zeno (1967) Verbs and times. (2005) *The Language of Time. A Reader*. Inderjeet Mani, James Pustejovsky, Robert Gaizauskas (red.) Oxford University Press:21-32.
- Verkuyl, Henk J. (1972) *On the compositional nature of the aspects*, Dordrecht: D. Reidel Publishing company.
- Vikner, Sten (2003) Tempus som tre uafhængige træk. *Tid i sprog* (= *Tidsskrift for Sprogforskning*, 1/2003). Volkmar Engerer (temared.), Århus:89-104.
- Vikner, Sten og Carl Vikner (1997) The Aspectual Complexity of the Simple Past in English. A comparison with French and Danish. *Sounds, Structures and Senses. Essays presented to Niels Davidsen-Nielsen on the Occasion of his Sixtieth Birthday*. Carl Bache, Alex Klinge (red.). Odense: Odense University Press:267-284.
- Østergaard, Frede (1979). The progressive aspect in Danish. *Aspectology. Workshop at the Fifth Scandinavian Conference of Linguistics. Frostavallen, April 27-29 1979*. Th. Petterson (ed.). Stockholm: Almqvist og Wiksell International:89-110.